

Галина Берегова

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД ДО ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В АГРАРНИХ ВНЗ

У статті зроблено спробу філософського осмислення освітньо-виховного процесу в аграрних вищих навчальних закладах, що дало можливість накреслити основні концептуальні підходи до формування у студентів космічно-планетарного світогляду – світогляду людини майбутнього, здатної згуртувати націю й цивілізацію для досягнення вищих цілей, організувати якісну взаємодію у масштабах Землі та Всесвіту.

Ключові слова: філософія, освіта, виховний процес, ціннісні орієнтації, соціально-гуманітарні дисципліни, космічно-планетарний світогляд.

G. Beregova. Philosophical approach to the educational process in agricultural higher educational establishments

The article attempts to understand teaching and educational process in agricultural higher educational institutions philosophically, which makes it possible to outline the principal conceptual approaches to the formation of students' space-global outlook – the outlook of the human, able to unite both the nation and civilization in order to achieve higher goals, to organize quality cooperation at scales of the Earth and the Universe in future.

Keywords: philosophy, education, teaching process, value orientations, the humanities, space-global outlook.

Г. Береговая. Философский подход к образовательно-воспитательному процессу в аграрных ВУЗах

В статье сделана попытка философского осмысления образовательно-воспитательного процесса в аграрных высших учебных заведениях, которое даёт возможность начертить основные концептуальные подходы к формированию у студентов планетарно-космического мировоззрения – мировоззрения человека будущего, способного сплотить нацию и цивилизацию для достижения высших целей, организовать качественное взаимодействие в масштабах Земли и Вселенной.

Ключевые слова: философия, образование, воспитатель-

ний процес, ціннісні орієнтації, соціально-гуманитарні дисципліни, планетарно-космічне мировоззрення.

Актуальність проблеми. Підвищений інтерес до філософської проблематики в освітній діяльності спричинений об'єктивно й усвідомлюваною сучасними науковцями роллю освіти у вирішенні глобальних проблем сучасності, оскільки філософія освіти утворює комплексне й міжгалузеве вивчення системи освіти, успішно поєднуючи соціальні науки з педагогікою, зорієнтовує та змістовно наповнює педагогіку новими знаннями, методами, способами, цілями з метою формування світогляду майбутнього покоління.

Аналіз основних досліджень. Загальне осмислення феномену освіти належить багатьом філософам від античності й до сьогодення. Оригінальні філософські теорії містяться у роботах, присвячених філософському осмисленню феномену освіти в історії педагогіки (П. Монро, Ф. Кордаско, Р. Пітерс, Е. Кабберлі, А. Джуринський та ін.). Відомими є роботи з філософії освіти таких зарубіжних авторів, як Г. Джонстон, В. Морріс, Г. Пратт, К. Томпсон, Г. Уліх, А. Уестон, С. Гесен та ін.. Досліджували освіту з аксіологічних позицій У. Баглі, Р. Хамфрей, Е. Глухова, Т. Косенко, М. Розов, О. Газман, Р. Вейс, Н. Крилова, з позицій гуманізації освіти висвітлювали проблему З. Паттерсон, С. Ламон, Г. Волет, Дж. Міллер, Ш. Амонашвілі, Г. Балл, Г. Корнетов, М. Романенко та ін.

Досить вагомим є внесок у філософію освіти українських науковців, які стоять на позиціях обстоювання необхідності формування у молоді космічно-планетарного світогляду й відповідних ціннісних орієнтацій (В. Андрущенко, О. Базалук, А. Бичко, В. Брюховецький, Б. Гершунський, Е. Гусинський, А. Запісоцький, І. Добронравова, С. Клепко, В. Кремень, К. Корсак, М. Култаєва, М. Левківський, В. Лутай, М. Михайлов, М. Михальченко, Н. Сухова, В. Пазенок, Н. Пішулін, І. Передборська, Ю. Огородников, І. Радіонова, С. Черепанова, В. Шевченко, Н. Юхименко й ін.).

Постановка проблеми. Однак окремі освітні проблеми ще не набули наукової ваги у філософії освіти й ґрунтового філософського аналізу. Саме до таких проблем, на нашу думку, належить проблема формування нових світоглядних позицій студентів аграрних закладів вищої освіти, що й склало мету цієї роботи. Необхідність зазначеного дослідження посилюється й визначається багатьма чинниками, серед яких О. Базалук, Н. Юхименко зазначають, по-перше, кризовий стан освіти через перехід суспільства від

постіндустріального до інформаційного; по-друге, актуальність нових загальнолюдських цінностей, що потребують формування особистості, здатної міркувати категоріями космічних масштабів; по-третє, потреба у спеціально організованих системах передачі культурного досвіду в умовах загальнонаціональної системи освіти; по-четверте, необхідність спрямування та коригування освітньо-виховного процесу майбутніх фахівців [2, с. 9].

Виклад основного матеріалу. З огляду на зазначені чинники пріоритетним і стратегічним завданням освітньо-виховного процесу у ВНЗ є гуманізація та гуманітаризація з метою формування образу “людини майбутнього”, тобто людини з космічно-планетарним типом мислення [1]. А оскільки аграрні заклади вищої освіти в Україні готують майбутніх фахівців для галузі сільського господарства (тваринництва, рослинництва, рибництва, екології, економіки АПК тощо), і від стану й рівня розвитку якого залежить якість життя людей (і не тільки в країні, а й у масштабах планети), то, відповідно, актуалізується оновлення сучасної моделі освіти з метою формування нового, практичного, космічно-планетарного світогляду особистості.

До фундаментальних категорій сучасної моделі освіти, зорієнтованої на формування планетарно-космічного типу особистості, Н. Піщулін, Ю. Огородников зараховують: 1) універсальність (універсальність освіченої особистості, здатної результативно діяти в широкому діапазоні сфер життя, і опора навчання на універсали – гранично загальні поняття, що об’єднують багато галузей буття); 2) цілісність (зміст освіти, який утримує цілісність буття в поєднанні навчальних предметів; методи викладання й учіння, що спираються на інтелект, відчуття, інтерес до пізнання; духовна єдність світу та студента, коли їх неможливо розділити на об’єкт і суб’єкт пізнання); 3) фундаментальність (концептуальне вивчення законів світу, вироблення фундаментальних сенсів буття, спрямованість освіти на універсальні й узагальнені знання, істотні й стійкі зв’язки, на структурний і змістовний перегляд навчальних курсів, узгодження один з одним для вироблення єдиних культурно-науково-освітніх просторів); 4) компетентність і професійність, що за своїм значенням протилежні вузькій спеціалізації та охоплюють таку обов’язкову якість, як етична позиція до предмета вивчення та дослідження в контексті гармонії практичності й людяності; 5) гуманізацію та гуманітаризацію як процеси приведення освіти, її змісту й форми у відповідність до природи людини, її душі та духу [5].

У контексті оновлення сучасної вітчизняної моделі освіти та гуманізації і гуманітаризації як основного її спрямування для результативного навчання й виховання студентської молоді необхідно розробити концептуально-методичні підходи до формування світогляду нового типу особистості студента аграрного ВНЗ засобами гуманітарних наук і надання науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення змісту, методів і прийомів навчання й учіння майбутніх фахівців. Варто підкреслити, що необхідність обґрунтування та практичної реалізації нових методологічних підходів до формування нового (практичного, космічно-планетарного) світогляду майбутніх фахівців визначається метою подолання негативних наслідків трансформаційних процесів в освіті України, спричинених низкою загроз-викликів: важка екологічна й демографічна ситуація, спад виробництва, обвальне зростання бідності, захворюваності та злочинності, деформація моральних засад життєдіяльності суспільства [1].

З огляду на зазначене проблема формування нового (практичного, космічно-планетарного) світогляду особистості майбутнього фахівця сільськогосподарської галузі вимагає філософського осмислення й методичного вирішення, адже студенти-аграрники – це майбутні агрономи, тваринники, технологи й переробники сільськогосподарської продукції, рибоводи, екологи, гідромеліоратори, будівельники, картографи, землевпорядники, що працюватимуть із земельними й енергетичними ресурсами країни й планети (земля, вода, повітря, сонячна енергія), і від їхньої професійної компетенції та ціннісних орієнтацій безпосередньо залежить повноцінне життя людства: природні цінності – чисте повітря, вода, корисні копалини, родючі ґрунти, ліси; біологічні, вітальні цінності – здоровий стан організму; психічні цінності – відчуття комфорту, піднесеності, закоханості, радості, щастя та ін.; соціальні й духовні цінності – зайнятість населення, злагода в суспільстві, мир, ідеали.

Розв'язання проблеми формування космічно-планетарного світогляду студентів-аграрників вимагає низки методологічних кроків:

– аналіз соціокультурного контексту сучасної вищої фахової освіти аграрників і виокремлення таких аспектів: усвідомлення глобальної відповідальності людини за свої дії, що визначаються мірою її духовно-ціннісних орієнтацій; необхідність вироблення у студентів гнучкості мислення і космічно-планетарного світосприйняття;

– визначення стану вітчизняної й зарубіжної освіти на основі розуміння філософського буття, універсальності, цілісності, фундаментальності, професіоналізму й компетентності, гуманізації й гуманітаризації освітньо-виховного процесу;

– осмислення й вирішення проблеми формування ціннісних орієнтацій творчої особистості у процесі навчання на педагогічно-методичному, психологічно-прагматичному, філософсько-методологічному рівнях;

– визначення концептуально-методологічних підходів до формування практичного світогляду особистості студентів аграрного ВНЗ (аксіологічно орієнтована епістемологічна концепція у сфері гуманітарного знання та методично-методологічні засади формування ціннісної орієнтації особистості як необхідної умови набуття нею професійних компетентностей);

– розробка методики формування (практичного) світогляду нового типу особистості студента аграрного ВНЗ засобами гуманітарних наук, що охоплює принципи, методи та прийоми формування світогляду нового типу й пріоритетними визначає інтерактивні форми роботи над формуванням ціннісної орієнтації особистості студентів;

– дослідно-експериментальна перевірка ефективності формування світогляду особистості в аграрному ВНЗ й надання методичних рекомендацій щодо формування ціннісно-нормативної моделі майбутнього фахівця.

На основі комплексного підходу до освітньо-виховного процесу в аграрних ВНЗ необхідно створити (розробити) концептуальну модель сучасної фахової освіти в Україні, яка ґрунтується на засадах гуманістичної спрямованості, світоглядного плюралізму та діалогічної взаємодії, що відповідає запитам суспільства і сучасної цивілізації. В основу концепції формування космічно-планетарного світогляду особистості майбутнього фахівця доцільно покласти синергетичну парадигму освіти з її превалюючим творчим компонентом, що передбачає процеси самоорганізації, сталості, розпаду та відродження різноманітних структур живої та неживої матерії, тобто "рух на випередження", плюралізм і релятивізм. Крім того, зазначена концепція повинна бути зорієнтована на конкретний педагогічний результат, якому підпорядковуються відповідні принципи навчально-виховної діяльності (аксіологічний, компетентнісний, цивілізаційний, гуманістичний тощо).

Для успішного формування космічно-планетарного світогляду особистості майбутнього фахівця особливо важливою є гуманіс-

тична спрямованість навчально-виховного процесу, де передбачається: 1) надання студентам ініціативи у пізнавальній діяльності, створення емоційно стимулюючого навчального середовища, розвиток у студентів саморегуляції і свободи, закорінених у почуття й усвідомлення особистої відповідальності; 2) здійснення навчально-виховного процесу в атмосфері взаємодії, приязні, емоційної співдружності; 3) структурування педагогічного процесу на визначній викладачем і студентом солідарній основі; 4) виконання викладачем ролі порадирика, консультанта, джерела знань; 5) добір освітньо-виховних програм з орієнтацією на максимально можливий рівень розвитку духовного потенціалу особистості та стимулювання творчих здібностей студентів.

Методика формування практичного світогляду особистості студента аграрного вищого навчального закладу засобами гуманітарних наук спирається на закономірності, принципи навчання й виховання, включає методи та прийоми формування практичного світогляду особистості в аграрному ВНЗ.

Потрібно враховувати й вікові особливості психічного розвитку студентів, адже людина розвивається, формується протягом усього свого життя. З раннього дитинства, а потім і в шкільному віці у дітей розвиваються інтереси й нахили, стимулюється пізнавальна активність, що сприяє інтелектуальному розвитку особистості. Цей процес продовжується й у студентські роки, але він набуває дещо іншого спрямування – формування світогляду особистості майбутнього фахівця у ВНЗ здійснюється в основному під час лекцій, семінарсько-практичних і лабораторних занять, навчальних практик, що супроводжуються активним спілкуванням з викладачами.

З огляду на спостереження й педагогічний досвід роботи у вищому навчальному закладі України, пропонуємо поетапну модель формування космічно-планетарного світогляду особистості майбутнього фахівця:

Перший етап (1 курс): вивчення історичних і мовознавчих дисциплін – української мови професійного спрямування, історії України, історії української культури.

Другий етап (2-3 курс): оволодіння філософськими науками, що виконують низку важливих функцій (світоглядну, загально-методологічну, пізнавальну, прогностичну, освітню, соціальну, гуманістичну й ін.).

Третій етап (3-4 курс): засвоєння таких соціальних предметів, як соціологія, культурологія, політологія.

Так, навчання студентів першого курсу, згідно з типовими програмами Міністерства аграрної політики й робочими планами факультетів аграрних ВНЗ, розпочинається з вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, до якого входять науки, покликані формувати світоглядні орієнтири майбутнього фахівця, загальні принципи одержання знань, виробляти навички логічного мислення, етичні позиції творчої особистості: стійкі моральні якості, потреби, почуття, навички та звички поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, творчої (а не тільки споглядальної) участі у практичній діяльності.

До соціально-гуманітарних дисциплін, що формують активну життєву позицію студента як майбутнього фахівця, передусім слід зарахувати філософію. Підкреслюючи першорядну роль філософії як науки у формуванні особистості, Кант заявляє: “Якщо й існує наука, справді потрібна людині, то це та, котрої я вчу, – як належним чином зайняти зазначене людині місце у світі ... яким бути, щоб бути людиною” [6, с. 122]. Ця наука виконує чимало важливих функцій (світоглядну, загальнометодологічну, пізнавальну, прогностичну, освітню, соціальну, гуманістичну й ін.), дає студентам теоретичні знання, які надалі ляжуть в основу їхнього світогляду, світогляду особливого – практичного, заснованого на розумі.

Філософія дає майбутньому спеціалістові передусім універсальні знання та духовні орієнтири, спираючись на які, він прагне повною мірою реалізувати свої життєві плани й наміри. Крім того, філософія допомагає людині відкрити в собі людину: спонукає прагнення розгадати свою природу, виокремити в собі низку ознак людського, серед яких не тільки наявність розуму, соціальність, цілеспрямована діяльність, а й духовність як міра якості особи, міра людяності, даність, що сягає глибин внутрішнього життя людини, саме завдяки їй відбувається реалізація людської індивідуальності. Духовність включає в себе моральність, що передбачає в особистості наявність моральних переконань, моральних звичок, моральної свідомості та визначає стійку суспільну позицію особистості – моральну спрямованість.

Моральність як якість особистості знаходиться в постійному полі зору не тільки філософії, а й етики як філософського вчення про мораль і моральність, релігієзнавства, естетики, логіки, культурології тощо. Так, зміст навчального матеріалу з етики (розподілений на лекційні та семінарсько-практичні заняття) передбачає ознайомлення студентів із системою моральних цінностей, виявляючи

фундаментальні, граничні засади справедливих, розумних і осмислених дій у спільному житті людей. Знання, отримані на заняттях з етики, відіграють дуже важливу роль у формуванні творчої особистості майбутнього фахівця. Вони передусім сприяють виробленню, засвоєнню чи набуттю етичних норм, принципів, цінностей, стереотипів вирішення в ситуаціях морального вибору, формуванню моделі моральної поведінки та допомагають регулювати творчу діяльність особистості; відіграють важливу роль в оцінюванні вчинків людей, їхніх намірів, мотивів, особистих якостей, чинного права, політики держави та ін.; а також беруть участь в обґрунтуванні активності чи пасивності особистості та дозволяють виробити систему пріоритетів, переваги одних норм іншим, сформувати стратегію і тактику поведінки (виявити найбільш кращі варіанти поведінки), а отже, – забезпечують взаєморозуміння і спілкування людей на основі загальних моральних цінностей (вираженням цієї функції є товариство, співробітництво, дружба, любов, спільне життя).

Піднесенню рівня моральності майбутнього фахівця сприяє й вивчення релігієзнавства, оскільки, знайомлячись із теоретичними відомостями з предмету, студент доволно заглиблюється у суть складних світоглядних питань, які ставить релігія. Крім того, релігія вносить у земне життя вищий зміст, освічує його полум'ям вічності, віра впливає на всі сторони людського життя і психіки. Релігієзнавчі знання необхідні спеціалістам з будь-якої галузі знань, кожній культурній, освіченій людині. Вивчення релігієзнавства допоможе орієнтуватися у складному сучасному релігійному житті, а історія релігій світу – це і є своєрідний компас для розуміння психології інших народів, глибокого сприйняття творів світової культури, мистецтва, усвідомлення релігійного феномену як тисячоліттями накопиченої скарбниці мудрості й моральності.

Варто зазначити, що весь комплекс соціально-гуманітарних дисциплін об'єднаний спільною метою – дати універсальні загальнолюдські знання й через них формувати особистість майбутнього фахівця, удосконалювати його морально-етичні риси. Так, вивчення естетики як філософського вчення про красу й творчість допомагає студентам сформувати сучасні наукові уявлення про естетичне і художнє знання, ознайомитись зі специфікою структури естетичної діяльності й особливостями естетичної свідомості. Саме на заняттях з естетики всебічно аналізується мистецтво як соціальне явище, його морфологія, закономірності розвитку й історична типологія, розкриваються сутність, особливості естетичної культури

ри особистості й система естетичного виховання, обґрунтовується значущість естетичної культури в загальній культурі людини.

Засвоєння матеріалу з логіки дасть змогу студентам пізнати основні закони та форми мислення, схеми побудови правильних міркувань, сформувати навички ефективного відстоювання своїх поглядів і спростування хибних міркувань опонентів, ознайомитися з деякими тенденціями розвитку сучасної логіки. Культурологія ж як наука розкриє майбутнім фахівцям специфіку культури як людської форми життєдіяльності, висвітлює історію становлення культурологічної думки, аналізує основні наукові концепції культурного розвитку людства.

Безумовно, що вивчення зазначених соціально-гуманітарних предметів ще не означає піднесення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців. Однак уже сам факт ознайомлення з теоретичними відомостями з цих дисциплін і пошуки вирішення практичних завдань змушує студентів замислюватися над морально-етичною стороною міжлюдських стосунків, над самооцінкою себе та значенням своєї діяльності для інших людей та ін.

Формування світоглядних орієнтацій особистості шляхом філософського осмислення та засвоєння загальнолюдських цінностей продовжується й у процесі вивчення студентами фундаментальних і спеціальних наук, що дають майбутнім фахівцям основи професійних знань і формують засади практичної професійної підготовки студентів.

У змісті й завданнях навчальних дисциплін природничо-наукового й практично-професійного циклів дисциплін містяться неабиякі можливості для формування нового світогляду особистості. Так, вивчаючи природничо-наукові навчальні дисципліни, студенти набувають умінь, визначених освітньо-кваліфікаційною характеристикою, й у процесі цього набуття формуються інтелектуально-розумові й почуттєво-емоційні світоглядні компоненти, покликані зв'язувати людину зі світом, надавати їй основні життєві орієнтації, подавати навколишню дійсність через людські виміри. Практично-професійні навчальні дисципліни покликані виробити у майбутніх фахівців не тільки професійні вміння й навички, а й певний тип екологічної свідомості, який ляже в основу науково-філософських світоглядних позицій, спрямованих на повноцінне життя людини. Екологічна освіта, незалежно від спеціалізації навчання, є органічною частиною професійної компетенції майбутнього фахівця сільськогосподарської галузі, оскільки збереження

навколишнього середовища – завдання не лише науковців, інженерів, господарників, а й кожного громадянина.

Висновки. Отже, філософське осмислення освіти в аграрних ВНЗ наштовхує на вироблення специфічного підходу до навчання й виховання, що передбачає поетапність вироблення ціннісних орієнтацій особистості майбутнього фахівця, підпорядковану гуманізації та гуманітаризації освіти з метою підвищення рівня моральної культури українського народу й людства. Основними освітньо-виховними завданнями потрібно визнати такі: вироблення у студентів планетарно-космічного світогляду; підготовка відповідальних, творчих, активних молодих людей, які поважають багатоманітність культур і прагнуть згуртувати націю, цивілізацію задля досягнення вищих цілей; формування у покоління, яке підростає, образу людини майбутнього, особистості та цивілізації, здатних організувати якісну взаємодію у масштабах Землі та Всесвіту.

Насамкінець варто зазначити, що вирішення завдання з формування нового практичного світогляду визначає стратегію сучасної вищої освіти в Україні, і головну роль у цьому процесі, безумовно, відіграє сучасна фахова освіта, що потребує найсуттєвішого реформування на основі нової філософської парадигми.

Література:

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту / В. П. Андрущенко // Статті. Нариси. Інтерв'ю [2-ге вид., доповн.] – К.: Знання України, 2008. – 819 с.
2. Базалук О. О., Юхименко Н. Ф. Філософія освіти : навчально-методичний посібник / О. Базалук, Н. Юхименко – К. : Кондор, 2010. – 164 с.
3. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко – Полтава : ПОІППО, 2006. – 328 с.
4. Лутай В. Про стан розробки концептуальних засад філософії освіти в Україні та їх впровадження в педагогічну практику / В. Лутай // Філософія освіти: Науковий часопис. – 2005. – № 1. – С. 30–36.
5. Пищулин Н. П. Философия образования / Пищулин Н. П., Огородников Ю. А. – М.: Центр инноваций в педагогике ; Москомобразование ; МГПУ, 1999. – 234 с.
6. Таранов П.С. 120 філософів: Життя. Доля. Учення. Думки: Універсальний аналітичний довідник з історії філософії: у 2-х т. – Сімферополь: Реноме, 2005. – Т.1 – 684 с.; Т.2 – 702.

***Рецензент** – кандидат філософських наук, доцент О. Г. Найдьонов*